En gård i Solrød
1660 - 1804
Fra svenskekrige til udskiftning

Af Bent Hartvig Petersen

Denne artikel beskriver en bestemt bondegård i Solrød landsby, og vi vil ved hjælp af tilgængelige kilder i arkiverne følge denne gård og dens beboere fra o. 1660, hvor den svenske hær huserede på egnen og frem til udskiftningen i 1804, hvor landsbyen blev sprængt og en del gårde flyttet ud på de omliggende marker.
Gården er lidt tilfældigt udvalgt blandt de 16 bondegårde, der i århundreder havde ligget tæt i Solrød landsby. Formålet er at skildre, hvad der kan findes om en almindelig bondegård i arkiver og beskrivelser og ved hjælp af disse skildre befolkningens og landbrugets vilkår i denne periode.

Gården dukker op i arkiverne nogle årtier tidligere, idet den nævnes allerede i skattelisterne fra år 1606, hvor vi har navnene på alle gårdfæstere i landsbyen. Vi finder også gården i *Københavns Lens jordebog* i 1635, hvor en *Peder Hansen* er opført som fæster. Det er med rimelig sikkerhed den samme Peder Hansen, som er fæster o. 1660.

Svenskernes brutale besøg

Den svenske konge Carl X Gustav blev et dyrt bekendtskab for bønderne i Østsjællands landsbyer i årene 1658-1659. Efter at have hærget i Jylland og på Fyn gik den svenske hær over isen til Sjælland i februar 1658, og på vejen mod København gik det hårdt til med indkvarteringer, plyndringer af kvæg, tyveri af såsæden og afbrændte gårde.
26. februar 1658 måtte Danmark ved "Roskildefreden" afstå de gamle danske lande Skåne, Halland og Blekinge til Sverige. Fredsslutningen var kun midlertidig og svenskerne kom igen hen på sommeren samme år og belejrede København, som det dog ikke lykkedes at indtage. Trods svenskernes mislykkede belejring af København og et stort nederlag i et slag ved Nyborg i november 1659, fik Danmark aldrig de skånske lande tilbage.
En følge af krigen blev, at Fredrik III skænkede byen København Bidstrup gods ved Roskilde som tak for borgernes udholdenhed. Herved kom alle gårde og huse i Solrød kom til at høre under Københavns Magistrat.

Gård no. 7 i Solrød

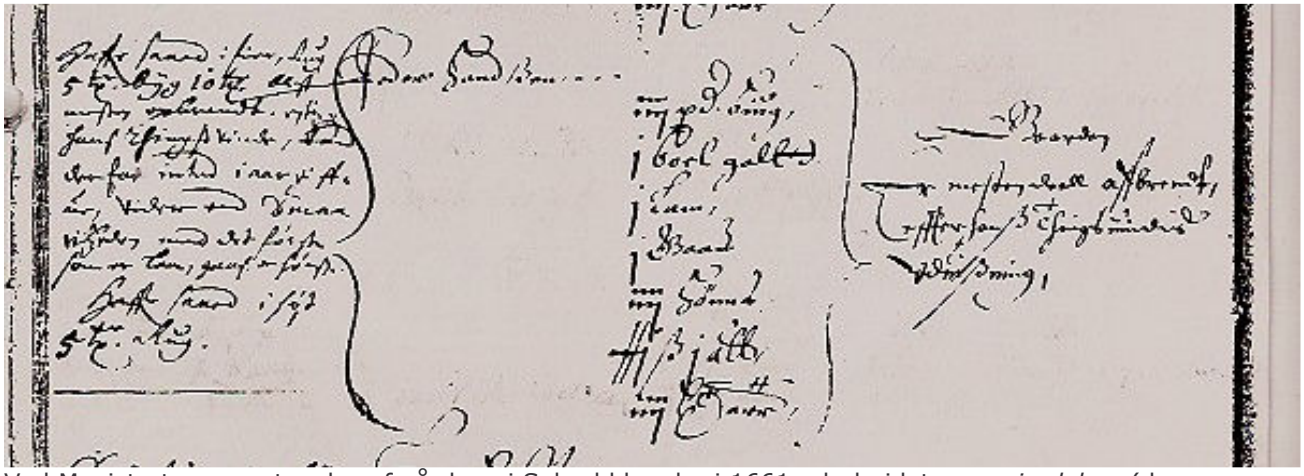

Ved Magistratens overtagelse af gårdene i Solrød blev der i 1661 udarbejdet en ny *jordebog* (dvs. en opgørelse over afgifter) for alle gårde og husmænd i byen. Denne jordebog er samtidig en status for tilstandene efter det brutale besøg af den svenske hær.
Her ser vi **gård no. 7** med ridefogedens bemærkninger. Fæsterens navn er *Peder Hansen,* sandsynligvis samme mand som havde gården i 1635.

Midt i skemaet opgøres hans skatteydelse: 4 pd Byg, 1 boelgalt, 1 lam, 1 gås, 4 høns, 21 Sk 1 Alb omregnet til pengeydelse samt 4 Tdr havre, som betales i stedet for at yde hoveri på godset.
Til højre er gårdens tilstand beskrevet:
"*Gaarden er nestendels affbrendt, efter Hans Thingswidners Udvisning"*
og til venstre vurderes hans muligheder for at betale sin skatteydelse:
" *Har saaed i fior Rug 5 Tdr, Byg 10 Tdr, bleff nesten opbrennt, efter Hans Thingswidner kand der derfor intet i aar giffes uden de smaa Ritsel med det første som er Lam, Gaas, Høns. Haffer saaed i Høst 5 Tdr Rug"*
Peder Hansen med den brændte gård og det brændte såkorn slipper altså med at betale "*Småredsel"*, dvs. lammet, gåsen og de 4 høns.
Det ser ikke ret meget bedre ud for de øvrige gårde i byen, men de øvrige gårdfæstere får samme fair behandling og rimelige muligheder for at komme i gang igen efter svenskernes brand og hærgen.
Gården er en af de 2 store gårde i byen, idet den i *matriklen af 1664* har en hartkornsansættelse til 22 tdr. hartkorn, altså en ganske stor gård.
12 af byens bønder betegnes i *jordebogen* året efter i 1662 som *"For Armed"* og kun 3 betegnes som *"Nogenlunde ved Magt"*
Vi ved ikke, hvor længe endnu Peder Hansen er fæster på gården, og skaderne efter svenskekrigene har nok været svære at overvinde. Det ser ud til, at det har knebet atter at komme i gang og fæsterne skifter jævnligt. Vi kender først ejerforholdene igen ved en *skatteliste* i 1678, hvor fæsterens navn er *Ole Pedersen*.
Allerede i 1682 hedder fæsteren *Niels Olsen,* der dør i 1692. Vi får lidt at vide om gården i en *Kop- og Quegskat* i 1682, hvor der er registreret 4 tjenestefolk, 10 bæster [heste], 8 ungkøer, 20 får og nogle høns. Det må undre, at Niels Olsen sammen med 2 karle og dens tids primitive redskaber kunne opdyrke jord svarende til mere end 100 tdr. land. Dette tyder på, at det kun har været en del af jordtilliggendet, der har været opdyrket.
I *markbøgerne* i 1688 optræder *Ole Pedersens Enke* som fæster (eller nok medfæster).
I den *Nye Matrikel i 1688* ændres hartkornansættelsen nu til 15 Tdr 3 Sk 1 Fdr.

I Skifteprotokollen ved Niels Olsens død i 1692 skiftes der mellem hans enke *Maren Sørensdatter* og "*den Salig Mands arvinger*" nemlig 4 børn fra et tidligere ægteskab.

En ny fæster og bondefoged i 1692

I Bidstrups *fæsteprotokol* lærer vi den nye fæster at kende:
"Rasmus Olsen Barn Fød i Glimb [Glim ved Roskilde] *og har sig derfra frikøbt efter Kgl. Maysts Forordning af 10 May 1685, og som i 12 Aars Tiid beboed en Gaard i Grfue* [Greve ?] *paa Kiøbenhavns Hospitals Gods..."*
Han er altså født på godset, men har frikøbt sig for Vornedskab. Han gifter sig med enken Maren Sørensdatter, der efterhånden må være oppe i årene, men som nu atter må indtræde i ægtestanden og tage slæbet som madmoder på gården.
Vi læser i fæstebetingelserne, at Rasmus Olsen overtager jobbet som bondefoged efter Niels Olsen.
Bondefogeden havde et ansvarsfuldt og brydsomt job, idet han skulle bistå godsets ridefoged med at inddrive afgifter til godset og tilse, at fæstegårdene blev holdt i stand.
Bistrup gods var delt i 10 fogedrier, og Solrød fogedri omfattede ud over Solrød sogn også en del nabobyer.

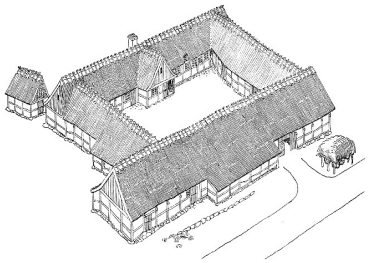

Den firelængede gård var nu ved at blive almindelig.
Her ses Pebringegården på Frilandsmuseet som den så fra ca. 1660, dog med lidt senere udbygninger.

Gårdens tilstand o. år 1700

Vi ser i *skattelisterne*, at Rasmus Olsen har en del tjenestefolk på gården. I 1690 har han således en karl, 1 dreng og en tjenestepige, men hjemmeværende børn har naturligvis også måttet arbejde med.
I 1699 udarbejder sognepræsten Kaalund en meget udførlig liste over tilstanden i alle landsbyens gårde og huse i forbindelse med en *kopskat* [personskat] og selv om præsten noterer megen elendighed og fattigdom i byen, er der ingen bemærkninger om nød eller stakler i Rasmus Olsens gård.
I 1713 har Københavns Magistrat problemer med mange klager over tilstandene i de landsbyer, hvor man har fæstegårde, og det besluttes at lade ridefogenden foretage en nøje gennemgang af alle Magistratens fæstegårde ud over Sjælland. Der udarbejdes derfor en *"Beskrivelse af Bidstrup Gods Tilstand"* og denne kommer naturligvis også til at omfatte de 16 gårde i Solrød. Der fokuseres bl. a.

på om ildstederne er lovlige, dvs. om de opfylder en nylig lov om, at der skal være muret skorsten i husene og ikke bare et ildsted på gulvet med røgudtræk gennem et hul i taget [en "leer esse"].
Om Rasmus Olsens store gård gives følgende positive udsagn:
** at Bygningen er forsvarlig og vel holdt * at Ildstedet er lovligt og vel holdt*
** at han har en fuldkommen fornøden Besætning * at Kaalhaugens indhegning kan vel passere.*

Beklageligvis noteres det også, at bondefogeden Rasmus Olsen har en betydelig restance på 31 Rigsdaler med sine afgifter og skatter.
Trods gælden ser det ud til, at tingene ellers har været i orden hos Rasmus Olsen.

Omtrent halvdelen af gårdene i byen og alle huse mangler endnu at få bygget en lovlig muret skorsten !

Et skifte i 1716 og en bondekone, der var gift 4 gange

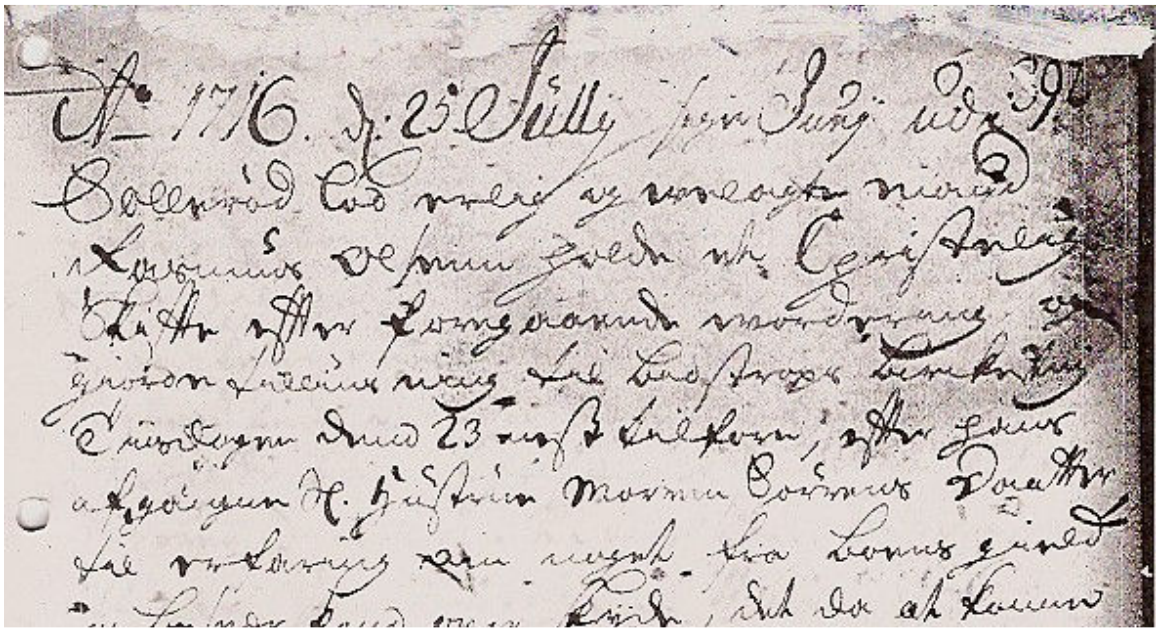

I Bistrups *skifteprotokoller* finder vi skifteforrretningen efter Rasmus Olsens kone, *Maren Sørensdatter: "Aar 1716 d. 25 Jullÿ udi Solleröd lod ærlig og velagted Mand Rasmus Olsen holde et Christeligt Skifte..... efter hans afgangne Sl Hustru Maren Sørens Datter....*

Der skiftes til en lang række af Marens børn og børnebørn, heraf 2 sønner med efternavnet Pedersen, 2 døtre med efternavnet Pedersdatter samt en datter Maren Olsdatter. Den ene søn og 2 døtre er døde, men børnebørnene kommer så i stedet med i skiftet.
Vi ved som nævnt ovenfor, at Maren har været gift med de 2 sidste fæstere på gården, nemlig Niels Olsen og Rasmus Olsen. Vi læser så, at hun har to tidligere ægteskaber bag sig med henholdsvis en Peder og en Ole, så det er sandsynligt at der her er tale om de tidligere nævnte fæstere Peder Hansen og Ole Pedersen. Hun er sikkert som ganske ung før 1660 blevet gift med Peder Hansen, og efter hans død er hun så "gået i arv" til de næste 3 fæstere.
En hård skæbne, men ikke unormal for tiden. Der skulle være en madmoder på en gård, og det var meget tit et krav til en ny fæster, at han skulle overtage forgængerens enke. Men Maren oplever altså at måtte lægge 3 ægtemænd og et større antal børn i graven.

Maren er en af de få koner, som vi får navnet på. Før kirkebøgernes giver os oplysninger om fødsler, dåb, trolovelser og begravelser, får vi ikke navnet på de koner, der knoklede næsten døgnet rundt med primitive hjælpemidler som "madmødre" på gårde og husmandssteder. Samtidig med at de ustandselig måtte lægge sig i barselsseng for at føde et utal af børn gennem ofte flere ægteskaber.

Rasmus Olsen må naturligvis have en ny madmoder på gården efter Marens død og gifter sig igen.

En ny fæster i 1722

I 1722 er Rasmus Olsen blevet for gammel til at drive gården videre, og hans gæld er vokset så meget, at godset tvinger ham til at opgive fæstet "*formedelst egne og Hustruens Alderdom og Svagelighed samt paadragne Restanz af Skatter og Landgilde...".* Det er altså gennem årene gået noget tilbage for bondefogenden i den store gård !

Den nye fæster er Maren Sørensdatters sønnesøn *Søren Siwertsen*, en ung mand på 28 år, og vi bruger hans *fæstebrev* fra Bistrup gods til at beskrive forholdene for en gårdfæster her i starten af 1700-tallet - som indtil reformerne sidst i århundredet nok er den mørkeste periode for den danske bondestand.
Vi læser i fæstebrevet, at Søren Siwertsen er *Godsets Worned* og at han skal give Rasmus Olsen og hans sidste kone *fri Huswærelse samt noged aarlig til Livets Ophold Deres Livs Tiid...*
Gården står stadig efter 1688-matriklen til et hartkorn på 15 Tdr - 2 Sk - 1 Fdr, og Søren bliver ud over landgilden på 4 tdr byg, 1 lam, 1 gås og 4 høns pålagt at betale Rasmus Olsens gæld på 81 Rigsdaler.
Han skal endvidere betale 30 Rdl i indfæstning, så det har været ganske hårde vilkår at starte på.
Han skal forsvarligt røgte og dyrke jorden og han pålægges at holde haven med gode frugttræer, pile og humle.... Endvidere skal han være "*hørig og lydig mod sit Herskab og foresatte Foged".*
Han overtager Rasmus Olsens funktion som bondefoged og pålægges en masse tilsynspligter med sine standsfæller både i Solrød og i de omliggende landsbyer i fogedriet og skal indberette *Forsømmelighed og Efterladenskab...* til godset.
Selv en bondefoged på en stor gård fik klart at vide, hvor han hørte til i samfundet, og det eneste lyspunkt var, at han som foged ikke som de øvrige bønder skulle betale hoveripenge til godset.

Søren Siwertsen er dygtig og holder gården indtil 1765, hvor gården bliver delt og 2 andre fæstere tager over. Han beholder dog jobbet som bondefoged indtil sin død i 1777, hvor *kirkebogen* for Solrød sogn kort fortæller, at Dom. Exaudi [6. søndag efter påske] 1777 er "Sørn Siverssen jordet 84 år gammel".
Bidstrups *skifteprotokol* fortæller os, at hans første kone *Karen Christoffersdatter* dør i 1730. Ved fæsteskiftet i 1765 finder vi navnet *Else Marie Christensdatter* på hans anden kone, men vi finder hende ikke i *kirkebogen* og ved ikke mere om hende.

Gården deles, arvefæste og ophævelse af Stavnsbåndet

Som nævnt blev den store gård på 15 tdr hartkorn delt i 1765 i 2 lige store gårde på 7 tdr. 5 sk hartkorn. En svigersøn til Søren Siwertsen, Hans Nielsen fæster den nye gård no. 13 og den oprindelige gård no. 7 bliver fæstet af en ungkarl, *Niels Nielsen.* De 2 gårde kommer nu til at ligge sammenbyggede som tvillinggårde i byen.
Niels Nielsen har kun gården til 1776, hvor han dør og den fri karl *Niels Pedersen* overtager fæstet og gifter sig med enken. *Kirkebogen* giver os ved deres copulation navnet *Kirsten Larsdatter* på enken.
Det skal så blive Niels Pedersen, der kommer til at flytte gården ud ved udskiftningen i 1804.
Det er alvorlige nedgangstider for landbruget i landet, og det flere hundrede år gamle system med fællesdyrkning af landsbyens jord var helt utidssvarende og uøkonomisk. Visse fremskridtsvenlige godsejere indser, at der må gøres noget for at fremme bøndernes motivation til at dyrke jorden og vedligeholde gårdene på rentabel vis. Københavns Magistrat indfører derfor *arvefæste* allerede i 1768 - tyve år før de store landbrugsreformer i 1788. Arvefæstet betyder, at en søn eller svigersøn kan overtage fæstet i en gård, således at den kan blive i familien ved ejerskifte. Denne ordning skulle blive så fordelagtig, at der skal gå yderligere 100 år, før Solrøds bønder køber gårdene til selveje.
Endelig i 1788 skete der noget, idet Stavnsbåndet blev ophævet og der lagdes op til at bønderne kunne købe deres gårde til selveje. Derudover blev de sat gang i en udvikling, der muliggjorde, at systemet med fællesdrift kunne ophæves og de enkelte gårdfæstere kunne få jorden samlet og dyrke den selv.

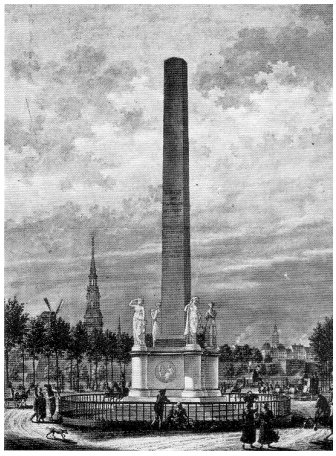

Frihedsstøtten der skulle symbolisere ophævelsen af Stavnsbåndet i 1788, her ses den anbragt i de oprindelige frie omgivelser uden for Vesterport i København.

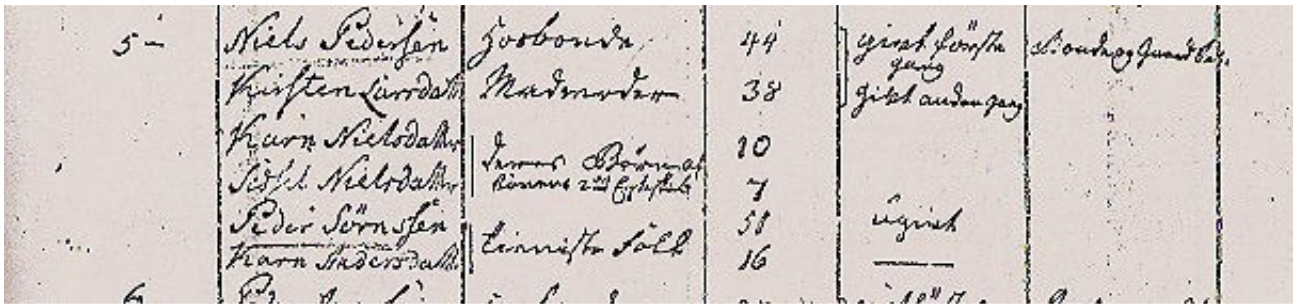

Niels Pedersen og hans familie ved *folketællingen* i 1787 som "Bonde og Gaardbeboere"
Vi ser, at Kirsten Larsdatter er gift anden gang, og at hun kun har været 27 år, da hun blev enke i 1776. Der er kun registreret 2 børn, men i *kirkebogen* finder vi, at de har endnu fire, der er dødfødte eller dør som spæde. Et helt normalt tidsbillede !
Det er denne familie, der flytter gården ud på Bakkebro Agre i 1804.

Udskiftningen i 1804

Efter flere års kommisionsarbejde og et utal af møder, kommer der endelig gang i udskiftningen af Solrød landsby i 1804.
Selv om Bistrup var ejer af alle gårdene, blev det en kompliceret sag, da det var indlysende at adskillige gårde måtte flyttes ud af landsbyen, hvis det skulle lykkes at få hver gårs jord samlet på en fornuftig måde. I den vestlige del af byen lå gårdene meget sammenklumpede og flere var tvillinggårde, bl.a. no 7 og no 13, og det var derfor naturligt at nogle af disse gårde måttet flyttes ud.
Udgangspunktet for udskiftningen er er "*Den vedtagne Plan af 28. august 1804*", der endeligt fastlægger, hvem der skal flytte gården væk fra landsbyen og ud på markerne.
Hele landsbyens jordtilliggende er opmålt til 1360 tønder land opdelt i de 3 marker, som det var normalt for fællesdriftsystemet.
Det bliver bestemt, at 6 bønder, heraf Niels Pedersen i gård no 7, skal flytte ud på markerne.
Bønderne "parres" således, at 2 bønder med nogenlunde samme jordtilliggende danner par, og den der må flytte ud, får en fastsat betaling af den, der kan blive boende i landsbyen.
Niels Pedersen må flytte helt ud til Bakkebro Agre vest for moseområdet "Flasken" og får der en udlod på 78 tønder land og en betaling af "makkeren" Morten Hansen på 280 Rigsdaler.

Denne del af udstykningskortet fra 1804 viser den vestlige del af Solrød landsby og viser, hvor tæt gårdene lå sammenklumpede, før 6 af dem blev flyttet ud.

Gård no 7 er her vist med rødt liggende mellem tvillingegården no 13 og Store Gade.

Man aner kirken samt skolen, der ligger på en "ø" midt i Store Gade.

Den tykke sorte streg mod nordvest er den nye landevej, der samtidig blev anlagt over Gl. Havdrup mod Roskilde.

Dette senere kort (efter 1841) viser her, hvor gård no 7 kom til at ligge efter udflytningen, der skete umiddelbart efter 1804.
Gården ligger omtrent midt i kortet nordvest for den lille mose kaldet "Flasken", og vi ser her, at vejen ud til gården gik fra den nye Roskilde landevej ned forbi den senere anlagte gård "Kildedal".

Den ligeledes udflyttede gård "Vestergård" [gård no 8] ses helt til højre i kortet.

I bunden af kortet ses en af de veje, der blev anlagt i forbindelse med udstykningen, Tykmosevejen.

Det hører med til historien om udskifningen af Solrød landsby, at byens 18 jordløse husmænd af Bidstrup fik tildelt en hel gårds jord (134 tønder land) til deling i Solrød Strandmark, som det er beskrevet i en anden artikel. Københavns Magistrat gav hermed husmændene en langt bedre behandling, end de fik i andre landsbyer på egnen.

En kort historie om de senere år efter udskiftningen

Udskiftningen og det forhold, at hver gård fik sin jord samlet, blev en succes og begyndelsen til et århundrede, hvor det almindelige gårdmandsbrug indledte sin storhedstid som landets bærende erhverv.

Sognebogen for Havdrup-Solrød sogne indeholder en udførlig beskrivelse af resten af historien om den udflyttede gård no 7, som senere fik navnet "Bakkebrogård" efter de agre, den blev udflyttet til i 1804.
Gården brændte i 1850, og den blev genopført på samme sted.
Gården købes til selveje i 1866 for 10.975 Rigsdaler.
Denne gård lå så på stedet, indtil den atter brændte ned ved et lynnedslag i 1940, hvorefter den blev flyttet mod syd til Tykmosevejen og bygget op som den nuværende "Solrødgård" på et tilkøbt areal.

Et billede af Bakkebrogård fra omkring år 1900.

Personerne er den daværende ejer Ole Hansen og hans kone Sidse Hansen sammen med deres børn og tjenestefolk.

Sådan så bygningerne ud, da de blev genopført efter branden i 1850.

Gammel Slægtsgaard ved Solrød brændt.

Et Lynnedslag menes at have antændt den godt 200 Aar gamle „Bakkebrogaard".

Roskilde.

Den smukke gamle „Bakkebro-

op for Ilden. Kun en Stakkelade blev tilbage. Folk, der havde arbej-

Roskilde Tidende fortæller her i 1940 slutningen på historien om gård no 7 i Solrød.

Vi tilgiver bladets journalist, at han ikke kunne sin historie og ikke vidste, at Solrød landsby først blev udskiftet i 1804, og at gården altså kun havde ligget 135 år på stedet.

En oversigt

Vi slutter med en oversigt over de stræbsomme bønder og bondekoner, der er registreret for gård no 7 i perioden 1660 - 1804:

Årstal for fæstet:	Fæstebonden:	Ægtefæller:
ca. 1635 - ca. 1665	Peder Hansen	Maren Sørensdatter ?
ca. 1665 - ca. 1680	Ole Pedersen	Maren Sørensdatter ?
ca. 1680 - 1692	Niels Olsen, bondefoged	Maren Sørensdatter
1692 - 1722	Rasmus Olsen, bondefoged	Maren Sørensdatter til 1716 Anden ukendt kone efter 1716
1722 - 1765	Søren Sivertsen, bondefoged til 1777	Karen Christoffersdatter til 1730 Else Marie Christensdatter efter 1730
1765 - 1776	Niels Nielsen	Kirsten Larsdatter
1776 - 1812	Niels Pedersen, udflytter gården 1804	Kirsten Larsdatter

Kildehenvisninger:
- Extraskattelister Solrød sogn 1606 - 1699 [Rigsarkivet]
- Jordebøger Solrød sogn 1661 - 1773 [Københavnd Stadarkiv]
- Matrikler 1664 og 1688 [Rigsarkivet]
- Markbøger 1688 [Rigsarkivet]
- Fæsteprotokoller for Bidstrup Gods 1683 - 1725 [Københavns Stadsarkiv]
- Beskrivelse afd Bidstrup Gods Tilstand 1713 [Københavns Stadsarkiv]
- Skifteprotokoller for Bidstrup Gods 1684 - 1765 [Landsarkivet for Sjælland]
- Kirkebøger for Solrød sogn 1752 - 1814 [Solrød Lokalarkiv]
- Udskiftningsforretninger for Bistrup Gods [Københavns Stadsarkiv BG 424]
- Udskiftningskort Solrød 1804 [Solrød Lokalarkiv]
- Diverse fotos mv. Solrød Lokalarkiv
- Havdrup-Solrød [Sognebogen 1949]
- Folketælling 1787 Solrød [Solrød Lokalarkiv]